

ביאורים

רבנו בחיי מסיים את הפרק בעוד שני עניינים העלולים לגרום לאדם שלא לשוב בתשובה.

לפעמים דווקא הידיעה שיש אפשרות של תשובה עוזרת לאדם לחטוא. החטא הרי נראה לחוטא מושך מאוד, הנטייה השלילית שבו מראה לו עד כמה החטא נחמד ונעים, ומאידך, מצפוננו מייסר אותו ומזכיר לו שחטא הוא דבר מגונה ופסול. הידיעה שתהיה אפשרות בעתיד לשוב, משקיטה לאדם את המצפון ועוזרת לו כביכול 'לרמות', את הבורא. הוא נזכר ביכולת לתקן אפילו את העבר, וכך הוא יכול לחטוא ללא ייסורי מצפון קשים. דבר זה מצוי במיוחד בגיל צעיר, שהאדם נוטה לדחות את חזרתו בתשובה לגילאים מאוחרים יותר, בהם הוא מעריך שיהיה מיושב ורגוע יותר, ויתפנה יותר לחזרה בתשובה והשקעה רוחנית.

חשוב לזכור שמחשבות מסוכנות אלו עלולות להיות בעוכריו של האדם. בעוד לאדם רגיל יש סיוע מן השמים לשוב אל הבורא, אדם שמראש סמך על יכולת התשובה כדי לחטוא, אינו זוכה לסייע זה. בנוסף, לא תמיד האדם מספיק לחיות שנים רבות ולתקן את מעשיו השליליים, ולמרות שהנטייה הטבעית של האדם היא לתכנן חיים ארוכים, המציאות מוכיחה שהדבר איננו קורה תמיד, והאדם עלול למצוא את עצמו חלילה, מגיע לעולם הבא מבלי שהספיק לנקות את עצמו מחטאיו. מעבר לזה, חשוב לאדם לזכור שהזמן שניתן לכל אחד לחיות בעולם הזה, אמור להיות מנוצל לטובה עד תום, וכאשר זמן מסוים עובר עליו כשהוא בתוך חטא, באותו הזמן הוא מחמיץ החמצה גדולה ומבזבז זמן יקר, שבו הוא שבוי בלכלוך, דבר שלא ניתן לבטלו אפילו אם בסוף הוא מצליח לשוב.

בנוסף, עוסק רבנו בחיי בעניין השני שמרחיק את האדם מתשובה, והוא התשובה החלקית. לפעמים האדם מכיר בחשיבות התשובה ומקפיד לשוב, אולם הוא עושה זאת רק באופן חלקי על חלק מחטאיו, כמו לדוגמה אדם שמקפיד מאוד לקיים את המצוות שבין אדם למקום, אך לא שם ליבו שצריך לתקן גם עבירות שבין אדם לחבירו שגם הן חמורות מאוד. גם מדבר זה יש להיזהר, ולהקפיד על כך שהתשובה תקיף את הכול.

הרחבות

• האומר אחטא ואשוב, האם יכול לעשות תשובה?

אֲחַטָּא וְאָשׁוּב אֲחַטָּא וְאָשׁוּב אֵין מְסַפִּיקוּן בִּידוֹ לַעֲשׂוֹת תְּשׁוּבָה. מימרא זאת לכאורה לא ברורה. מדוע תִּמְנַע התשובה מאדם שרוצה לשוב? הגמרא מבארת: "ש"כיוון שעבר אדם עבירה ושנה בה... נעשית לו כהיתר" [יומא פז]. היינו, שכאשר אדם עושה עבירה מספר פעמים, הוא מתרגל לעשותה ואין הוא מרגיש עוד בחומרתה. במצב כזה קשה לו לשוב בתשובה. והוסף עוד הנודע ביהודה: "ונראה שזה דרכו של היצר לומר לאדם: עשה עתה למלאות תאוותך, ואחר שתמלא תאוותך תחזור בתשובה, והיצר הרע מבטיחו שיתלק ממנו אחר העבירה, ובאמת אדרבה על ידי העבירה נכנס בו כוח הטומאה יותר" [צל"ח, חגיגה טז]. על פי פירושים אלו נראה שיש לאדם עצמו קושי לעשות תשובה.

אולם המהר"ל הסביר כי הבעיה בתשובתו של האומר אחטא ואשוב, אחטא ואשוב, היא שאין תשובתו שלמה. שכן תשובה אמיתית היא כזו שמוציאה את האדם ממעגל החטא, אולם אצל אדם זה התשובה היא זו שגורמת לו לחטוא [נתיב התשובה פרק ח].

בעל התולדות יצחק ביאר מימרא זאת באופן שונה, על פיו, מניעת התשובה היא על ידי ה': לרוב בני האדם האפשרות לעשות תשובה היא חסד גמור שנתן ה'. אולם אדם 'האומר אחטא ואשוב' חוטא בגלל הידיעה שיוכל אח"כ לחזור בתשובה. לכן הקב"ה מונע ממנו את התשובה שכן "לא יתכן שהחסד שעשה השם יתברך (התשובה) יהיה הוא עצמו סיבה לחטוא" [תולדות יצחק, דברים טו].

אולם אף שתשובת אדם זו קשה, כבר כתב הרמב"ם: "כל אלו הדברים וכיוצא בהן, אף על פי שמעכבין את התשובה - אין מונעין אותה, אלא אם עשה אדם תשובה מהן - הרי זה בעל תשובה ויש לו חלק לעולם הבא" [הלכות תשובה ד, ו].

הצלחת בני ואורה שמאי וכל יוצאי חלציהם הי"ו

הדחיה לאחרית
הימים

וּמִמְפָּסִידֶיהָ גַם כֵּן, מִי שֵׁיבְטִיחַ אֶת נַפְשׁוֹ לְשׁוּב בְּאַחֲרֵית יָמָיו, וְחֹשֵׁב שֶׁיִּתְרַחַק מִן הָעֵבְרוֹת לְאַחַר שִׁיגִיעַ אֶל רְצוֹנוֹ וַיִּשְׁלִים^ו תְּאַתּוֹ מִהֵן, וְהוּא כְּמִרְמָה אֶת אֱלֹהָיו, וְבוֹ אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זְכוֹרֵנָם לְבִרְכָה (יומא פה, ב): "אֲחַטָּא וְאָשׁוּב אֲחַטָּא וְאָשׁוּב אֵין מְסַפִּיקוּן בִּידוֹ לַעֲשׂוֹת תְּשׁוּבָה".

וּבִתּוֹכָהּ אֲשֶׁר כְּתַבְתִּי בְּסוֹף זֶה הַסֵּפֶר: נַפְשִׁי, הַכִּינִי צִידָה לָרֶב, אֶל תִּמְעִיטִי, בְּעוֹד בְּחַיִּים חֵיתָךְ וַיֵּשׁ לְאֵל^ו יָדְךָ, כִּי רַב מִמֶּךָ הַדְּרָךְ, וְאֶל תִּאֲמָרִי לְמַחַר אֶקַּח צִידָה, כִּי פָנָה הַיּוֹם, וְלֹא תִדְעִי מַה יִּלְד יוֹם, וְדַעִי כִּי תִמּוֹל לְעַד לֹא יִשׁוּב^ו, וְכֵן אֲשֶׁר פְּעַלְתָּ בּוֹ שֶׁקוּל וְסִפּוֹר וְחֲשׁוּב. וְאֶל תִּאֲמָרִי מַחַר אֲעִשֶׂה, כִּי יוֹם הַמָּנוּת מִכָּל חַי מְקַסֶּה. מִהָרִי עֲשׂוֹת בְּכָל יוֹם חָקוֹ, כִּי הַמָּנוּת בְּכָל עֵת יִשְׁלַח חֲצוֹ וּבִרְקוֹ. וְאֶל תִּתְמַהֲמַהֵי מַעֲשׂוֹת חַק דְּבַר יוֹם בְּיוֹמוֹ, כִּי כִצְפוֹר נִוְדַדְתָּ מִן קִנְיָה, כֵּן אִישׁ נִוְדַד מִמְקוֹמוֹ.

השב רק במקצת

וּמִמְפָּסִידֵי הַתְּשׁוּבָה גַם כֵּן, שֶׁיְהִיָּה הַשֵּׁב שֶׁב מְקַצֵּת עֲוֹנוֹתָיו וּמִתְמַיֵּד עַל קֶצֶתָם, כְּמוֹ, שִׁיִּצְא^ו מִן הָעֵבְרוֹת שֶׁבִינּוֹ וּבִין הַמְּקוֹם, וַיִּשׁוּב מִהֵן, וְלֹא יִצְא מִמָּה שִׁישׁ בֵּינוֹ וּבִין בְּנֵי אֲדָם מִגְזֵל וְאִנְיָה וּגְנֵבָה וְהַדּוּמָה לְזָה, וּבְזָה נֶאֱמַר (איוב יא, יד): "אִם אָנוּן בִּידְךָ הִרְחִיקָהּ", וְאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זְכוֹרֵנָם לְבִרְכָה בְּעֵנֵן הַזֶּה (תענית טז, א): "אֲדָם שִׁישׁ בִּידוֹ עֲבָרָה וּמִתְנַדָּה וְאִינוֹ חוֹזֵר בּוֹ, לְמָה הוּא דוֹמָה? לְמִי שֶׁתּוֹפֵס שֶׁרֶץ בִּידוֹ, אֶפְלוֹ טוֹבֵל בְּכָל מַיְמוֹת שֶׁבְּעוֹלָם לֹא עֲלֵתָהּ לוֹ טְבִילָה. זְרָקוּ מִיָּד... עֲלֵתָהּ לוֹ טְבִילָה, שֶׁנֶּאֱמַר (משלי כח, יא): "וּמִוֹדָה וְעִזָּב יִרְחֵם".

וּמָה שֶׁהַקְּדָמָנוּ מִמְפָּסִידֵי הַשְּׁעָרִים אֲשֶׁר קָדְמוּ בַסֵּפֶר הַזֶּה, כָּלֵם גַּם כֵּן מִמְפָּסִידֵים הַתְּשׁוּבָה, וְאִינֵנִי צָרִיךְ לְשַׁנּוֹתָם בְּשַׁעַר הַזֶּה.

